

● SVERIGES FÖRFATTARFÖRBUND

Regeringskansliet
Kulturdepartementet
Enheten för kultur och kulturmiljö
ku.remissvar@regeringskansliet.se
ku.kkm@regeringskansliet.se

Stockholm 27 mars 2024

Sveriges Författarförbunds yttrande över betänkandet *Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun*, SOU 2023:58 (dnr Ku2023/01093)

Sveriges Författarförbund är en facklig organisation för professionellt verksamma författare och litterära översättare. För närvarande har organisationen drygt 3 000 medlemmar. Den har funnits sedan 1893 och ser som sin uppgift att tillvarata och bevaka medlemmarnas juridiska, ekonomiska och ideella intressen, men också att skapa utrymme för brett och internationellt utbyte mellan författare och översättare. Författarförbundet erbjuder även rådgivning för allmänheten. Medlem i organisationerna KLYS, Copyswede, Bonus Copyright Access och ALIS.

Inledning

Som medlem i KLYS ansluter sig Sveriges Författarförbund i helhet till det av KLYS inlämnade yttrande över kultursamverkansutredningens slutbetänkande. Författarförbundet vill emellertid i det följande dels beskriva författares och översättares hittillsvarande roll respektive litteraturens ställning inom den nuvarande samverkansmodellen, dels särskilt framhäva några områden eller frågeställningar som även KLYS belyser i sitt yttrande.

Det är värt att upplysa om att Författarförbundet har tillgodogjort sig samtliga kulturplaner som har författats under åren sedan kultursamverkansmodellen sjösattes och över merparten av dem har förbundet lämnat sitt yttrande.

Litteraturen inom kultursamverkansmodellen

Eftersom det dröjde några år innan litteraturen utgjorde ett eget område inom modellen tog det också tid innan litteraturen i själva verket kunde slå rot i regionernas arbete. Det kan än idag märkas genom att litteraturen är ett område som bereds förhållandevis lite utrymme i de regionala kulturplanerna och man kan ibland undra om området ens har någon som helst förankring i vissa regioner.

Författarförbundets medlemmar tillhör kategorin fria konstnärer och är sålunda inte knutna till institutioner eller på ort och ställe förenade i organisationer som lättare kan bli föremål för

● SVERIGES FÖRFATTARFÖRBUND

fördelningen av samverkansmodellens medel. Litterärt verksamma är därför inte heller en lika självklar del av den regionala processen för framtagandet av kulturplanerna – man är omedelbart beroende av regionernas dialog med fria professionella kulturskapare. Dialogformerna med det fria kulturlivet ser olika ut i regionerna. Det ger därför professionella kulturskapare olika möjligheter att vara delaktiga i arbetsprocessen och ha inflytande över såväl beskrivningar av den rådande situationen som områden vilka är i behov av satsningar och utveckling. I flera regioner tycks man ha försökt lösa författarnas och översättarnas institutionella hemlöshet genom att knyta litteraturområdet till biblioteket, som har ett förmedlande och läsfrämjande uppdrag men därutöver inte samma behov eller förutsättningar som de litterärt verksamma. Det kan leda till att en del av litteraturen förvisso framhålls – eller närmare bestämt att läsfrämjande insatser låter sig märkas – men också medverka till att författare och översättare hamnar i skymundan och därmed i praktiken även hamnar utanför hela samverkansmodellen.

Förutsättningarna för dialog och regionernas olika villkor

Utredningen inleds med en god beskrivning av nuvarande samverkansmodell och pekar också på svagheter i den. Som beskrivs i den utredande delen innebär samverkansmodellen ett regionalt ansvar för invånarnas tillgång till kultur utifrån sju fastställda områden. Modellen innefattar också en ordning för dialog, som bygger på regionala kulturplaner som beskriver prioriteringar och inriktningar för den regionala kulturpolitiken. Som också lyfts fram är att det är svårt att se vilka effekter kultursamverkansmodeller har haft på kulturproduktion och kulturkonsumtion. Kommunerna, men särskilt det fria kulturlivet får en undanskymd roll i samverkansmodellen, vilket som ovan beskrivit också är Författarförbundets uppfattning. På samma sätt ser förbundet att formerna för dialog bitvis har brister. Det sker oftast genom så kallade samråd, men även dessa kan se olika ut – i vissa regioner finns råd, i andra regioner bredare dialogformer med flera företrädare från ett och samma fält.

Den statistik över regionalt bidrag per region som utredningen redovisar belyser ett problem som även Författarförbundet har uppmärksammat i sitt arbete med regionernas kulturplaner. Nämligen att det finns stora skillnader mellan regionerna, både vad avser öknings av regionala bidrag och regionala bidrag per invånare. Det är också stora skillnader i medelfördelningen per kulturområde, där bibliotek, litteratur och läsning gemensamt erhöll 2,4% av bidragen från stat, region och kommun 2021.

I beskrivningen av institutioner och annan etablerad verksamhet ingår litteraturfrämjande med regional biblioteksverksamhet och läsfrämjande, och under rubriken beskrivs framför allt stödet till regional biblioteksverksamhet. Endast ett fåtal regioner driver särskilda resurscentrum för litteratur, vilka enbart fokuserar på litteratur och läsfrämjande. Här är det för övrigt värt att påpeka den ofta förekommande felläsningen av litteraturområdet i samverkansmodellen: Det heter inte "litteratur- och läsfrämjande", utan "litteratur och läsfrämjande", det vill säga två olika områden som måste behandlas därefter.

● SVERIGES FÖRFATTARFÖRBUND

Samverkansmodellen och det fria kulturlivet

Sveriges Författarförbunds medlemmar ingår i det som i utredningen benämns som det fria kulturlivet, och bedriver framför allt sina verksamheter som egna företag. Som beskrivs är många beroende av att kombinera sitt författarskap med annan anställning, och i de fall då kulturskapare har ersättningar i form av stipendier eller kombinerar kulturverksamhet med kortare anställningar påverkas sjukpenninggrundande inkomster. Många bidrag till kulturskapare på såväl regional och kommunal som statlig nivå är kortsiktiga projektbidrag, vilket många kulturskapare angivit som ett problem. Som utredningen säger fanns förväntningar om att kultursamverkansmodellen skulle alstra mer medel till det fria kulturlivet, vilka ännu inte har infriats och som kultursamverkansmodellen också har kritiserats för.

Utredningens förslag utifrån ett förändrat kulturliv

Digitalisering och en politiserad kulturdebatt lyfts fram som tydliga förändringar för kulturlivet, liksom de estetiska ämnens ställning i skolan. Utredningen pekar på att kulturpolitikens kärnuppgift bör vara att ge flera möjlighet att ta del av en större mångfald av kulturyttringar. För att skapa förutsättningar för det behöver skolan ge utbildning som gör det möjligt att ta till sig det som erbjuds – det vill säga grundläggande kunskapsmässiga resurser, vilket Författarförbundet instämmer i.

Det förslag som presenteras är en ny lag där det anges att ändamålet med samverkan är att "bidra till ett rikt och varierat kulturliv i hela landet". Eftersom utredningen bedömer att betydelseerna av de regionala kulturplanerna är oklara är förslaget att de ska ersättas med "kultursamverkansplaner" med konkreta insatser. Samråd ska fortfarande ske med professionella kulturskapare och det fria kulturlivet – vilka som är aktuella för samråd avgör respektive region. Vidare ingår krav på konstnärlig frihet gentemot politiken. Statsbidragen ska, enligt förslaget, fortsatt utgå från befintliga konst- och kulturområden, men att dessa också ska vidgas.

Författarförbundet menar att det utifrån denna beskrivning och dessa förslag är svårt att förutspå hur en utvecklad samverkansmodell skulle kunna stärka just litteraturområdet. Betoningen av fokus på faktisk konkret verksamhet snarare än allmänt hållna visioner borde tydliggöra regionernas och kommunernas arbete. Framför allt ser Författarförbundet positivt på utredningens bedömning av skolsystemets betydelse både för att ge kulturell orientering och för att verkligen ge de estetiska ämnen en större vikt både i grundskolan och gymnasiet.

● SVERIGES FÖRFATTARFÖRBUND

Sammanfattande synpunkter

- Med utredningens förslag till ökat kommunalt inflytande måste samverkan mellan region och kommun förbättras.
- Ett nytt system för samverkan måste se till att det inte uppstår negativa konkurrens effekter i det regionala respektive kommunala kulturlivet mellan det fria kulturlivets aktörer och kulturinstitutionerna.
- Författarförbundet delar KLYS uppfattning att dialogarbetet kan komma att kompliceras och ser en risk för godtycke i urvalet av kommuner och formerna för de nationella dialogträffarna.
- Kommunernas nya roll är förenad med risker. Precis som KLYS anser Författarförbundet att föreslagen reform måste ta hänsyn till alla landets kommuner och får inte bidra till ökade skillnader mellan olika landsdelar.
- Utredningens förslag kan i värsta fall leda till ökad ojämlikhet i utbud och konstnärlig kvalitet i olika regioner.
- Att utredningen framhåller vikten av dialogen mellan olika parter och i lagtextens 4 § så tydligt kräver att planer ska tas fram och ändras i samråd med det fria kulturlivet och de professionella kulturskaparna har stor betydelse.
- Samverkansplaner som ersättning för kulturplaner måste innebära förnyade ansatser och ett ansvarsfullt kulturpolitiskt synsätt på konstnärsområdena: De ofta förekommande aspektpolitiska inslagen, exempelvis, där samhällsnytta framhålls framför konstnärliga frihet och kvalitet, måste försvinna.
- Utredningens baktunga fokus på delaktighet skymmer det faktum att de enskilda professionella kulturskaparna är ett avgörande för tillgången till kultur överhuvudtaget.